

О. В. МЕЛЕНЬ, Ю. О. ТОРЯНИК

ОБГРУНТУВАННЯ ПОТРЕБ В ОЦІНЦІ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА, ЇЇ НЕОБХІДНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ

В статті досліджено та проаналізовано поняття «фінансового стану»; розглянуто наукові погляди вітчизняних вчених щодо визначення сутності фінансового стану; досліджено необхідність аналізу фінансового стану підприємств в сучасних умовах; розкрито поняття комплексної оцінки фінансового стану підприємства; визначено основні завдання, методи та прийоми оцінки фінансового стану підприємства; розкриті особливості зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу, основні відмінності між ними.

Ключові слова: фінансовий стан підприємства, оцінка ліквідності, платоспроможність, фінансова стійкість.

Вступ. За умов переходу економіки України до ринкових відносин, суттєвого розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності.

Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу) фірми, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану підприємства.

Систематичний аналіз фінансового стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості необхідний ще й тому, що дохідність будь-якого підприємства, розмір його прибутку багато в чому залежать від його платоспроможності. Ураховують фінансовий стан підприємства й банки, розглядаючи режим його кредитування та диференціацію відсоткових ставок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз літературних джерел вказує на те, що більшість науковців, таких як Бутинець Ф.Ф., Кіндрацька Г.І., Крамаренко Г.О., Чорна О.Є., Кононенко О., Савицька Г.В., Цал-Цалко Ю.С., Шеремет О.О. та ін. звертають увагу на фінансову звітність як основне джерело інформації для фінансового менеджменту. Для оперативного управління активами, капіталом, зобов'язаннями потрібно мати інформацію про їхні обороти, зміни в складі, спосіб змін, щоб оцінити їх із боку максимальної економічної вигоди [1]. Проблеми оцінки фінансового стану підприємства є предметом досліджень учених економістів під час обґрунтування, зокрема, напрямів зростання фінансової стійкості підприємства, платоспроможності та ліквідності.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування потреб в оцінці фінансового стану підприємства для напрацювання шляхів зростання прибутку підприємства й забезпечення потреб населення в продукції відповідно до вимог часу й

ринку.

Матеріали досліджень. Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [2].

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. Передусім на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперервний випуск і реалізація високоякісної продукції.

Як правило, що вище показники обсягу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг і нижче їх собівартість, то вища прибутковість підприємства, що позитивно впливає на його фінансовий стан [3].

Неритмічність виробничих процесів, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходження коштів на рахунки підприємства, в результаті чого погіршується його платоспроможність.

Існує і зворотний зв'язок, оскільки брак коштів може призвести до перебоїв у забезпеченні матеріальними ресурсами, а отже у виробничому процесі.

Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства.

Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану.

Отже, фінансовий стан – це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства.

Метою оцінки фінансового стану підприємства є

пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами.

Фінансовий стан підприємства треба систематично й усебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Це зробить можливою критичну оцінку фінансових результатів діяльності підприємства як у статичній за певний період, так і в динаміці – за ряд періодів, дасть змогу визначити «больові точки» у фінансовій діяльності та способи ефективнішого використання фінансових ресурсів, їх раціонального розміщення.

Неефективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції; до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємства, до загрози економічних санкцій.

Основними завданнями аналізу фінансового стану є:

- дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- аналіз ділової активності підприємства та його становища на ринку цінних паперів;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів.

Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств [4].

Кредитори та інвестори аналізують фінансовий стан підприємства, щоб мінімізувати свої ризики за позиками та внесками, а також для необхідного диференціювання відсоткових ставок.

У результаті фінансового аналізу менеджер одержує певну кількість основних, найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну та точну картину фінансового стану підприємства.

При цьому в ході аналізу менеджер може ставити перед собою різні цілі: аналіз поточного фінансового стану або оцінку фінансової перспективи підприємства.

Аналіз фінансового стану – це частина загального аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з двох взаємозв'язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу.

Розподіл аналізу на фінансовий та управлінський зумовлений розподілом системи бухгалтерського обліку, яка склалася на практиці, на фінансовий та управлінський облік. Обидва види

аналізу взаємозв'язані, мають спільну інформаційну базу [5].

Особливостями зовнішнього фінансового аналізу є:

- орієнтація аналізу на публічну, зовнішню звітність підприємства;
- множинність об'єктів-користувачів;
- різноманітність цілей і інтересів суб'єктів аналізу;
- максимальна відкритість результатів аналізу для користувачів.

Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу, який здійснюється партнерами підприємства, контролюючими органами на основі даних публічної фінансової звітності, є:

- аналіз абсолютних показників прибутку;
- аналіз показників рентабельності;
- аналіз фінансового стану, фінансової стійкості, стабільності підприємства, його платоспроможності та ліквідності балансу;
- аналіз ефективності використання залученого капіталу;
- економічна діагностика фінансового стану підприємства.

На відміну від внутрішнього, відповідні складові зовнішнього аналізу більш формалізовані та менш деталізовані. Різниця у змісті зовнішнього і внутрішнього аналізу пов'язана з різницею інформаційного забезпечення і завдань, що їх вирішують обидва ці види аналізу.

Основним змістом внутрішнього (традиційного) аналізу фінансового стану підприємства є:

- аналіз майна (капіталу) підприємства;
- аналіз фінансової стійкості та стабільності підприємства;
- оцінка ділової активності підприємства;
- аналіз динаміки прибутку та рентабельності підприємства і факторів, що на них впливають;
- аналіз кредитоспроможності підприємства;
- оцінка використання майна та вкладеного капіталу;
- аналіз власних фінансових ресурсів;
- аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства;
- аналіз самоокупності підприємства.

Цей аналіз здійснюється аналітиками підприємства і ґрунтується на широкій інформаційній базі, включаючи й оперативні дані.

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства опрацювала певні прийоми й методи його здійснення.

Можна назвати шість основних прийомів аналізу:

- горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;
- вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат;
- трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки

показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогнозний аналіз фінансового стану);

- аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників;

- порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузевими та середніми показниками;

- факторний аналіз – визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Предметом фінансового аналізу підприємства є його фінансові ресурси, їх формування та використання. Для досягнення основної мети аналізу фінансового стану підприємства – об'єктивної його оцінки та виявлення на цій основі потенційних можливостей підвищення ефективності формування й використання фінансових ресурсів можуть застосовуватися різні методи аналізу.

Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства [6].

В економічній теорії та практиці існують різні класифікації методів економічного аналізу взагалі та фінансового аналізу зокрема [7].

Перший рівень класифікації виокремлює неформалізовані та формалізовані методи аналізу.

Неформалізовані методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках та залежностях. До неформалізованих належать такі методи:

- експертних оцінок і сценаріїв;
- психологічні;
- морфологічні;
- порівняльні;
- побудови системи показників;
- побудови системи аналітичних таблиць.

Ці методи характеризуються певним суб'єктивізмом, оскільки в них велике значення мають інтуїція, досвід та знання аналітика.

До формалізованих методів фінансового аналізу належать ті, в основу яких покладено жорстко формалізовані аналітичні залежності, тобто методи:

- ланцюгових підстановок;

- арифметичних різниць;
- балансовий;
- виокремлення ізольованого впливу факторів;
- відсоткових чисел;
- диференційний;
- логарифмічний;
- інтегральний;
- простих і складних відсотків;
- дисконтування.

У процесі фінансового аналізу широко застосовуються і традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки), а також математико-статистичні методи (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів).

Використання видів, прийомів та методів аналізу для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємства в сукупності становить методологію та методику аналізу.

Фінансовий аналіз здійснюється за допомогою різних моделей, які дають змогу структурувати та ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками. Існують три основні типи моделей, які застосовуються в процесі аналізу фінансового стану підприємства: описові, предикативні та нормативні [8].

Описові моделі є основними. До них належать: побудова системи звітних балансів, подання фінансової звітності у різних аналітичних розрізах, вертикальний та горизонтальний аналіз звітності, система аналітичних коефіцієнтів, аналітичні записки до звітності. Описові моделі засновані на використанні інформації з бухгалтерської звітності.

Предикативні моделі – це моделі передбачуваного, прогностичного характеру. Вони використовуються для прогнозування доходів та прибутків підприємства, його майбутнього фінансового стану. Найбільш поширені з них: розрахунки точки критичного обсягу продажу, побудова прогностичних фінансових звітів, моделі динамічного аналізу (жорстко детерміновані факторні та регресивні моделі).

Нормативні моделі – це моделі, які дають можливість порівняти фактичні результати діяльності підприємства із нормативними (розрахованими на підставі нормативу). Ці моделі використовуються, як правило, у внутрішньому фінансовому аналізі, їх суть полягає у встановленні нормативів на кожну статтю витрат стосовно технологічних процесів, видів виробів та у розгляді і з'ясуванні причин відхилень фактичних даних від цих нормативів.

Як ми бачимо, фінансовий аналіз значною мірою базується на застосуванні жорстко детермінованих факторних моделей і кожна модель надає оцінку фінансового стану підприємства з різних точок зору. Вибір тієї чи іншої моделі залежить, в першу чергу, від цілей аналізу та визначається індивідуально для кожного

конкретного випадку. Таким чином, підтверджується необхідність фінансового аналізу для оцінки поточного та перспективного стану підприємства, встановлення його короткочасної чи довготривалої платоспроможності на підставі використання обґрунтовано вибраних прийомів, методів та моделей аналізу.

Висновки. Підбиваючи підсумок розгляду обґрунтування потреби в оцінці фінансового стану підприємства, слід ще раз підкреслити, що необхідність та значення оцінки зумовлені потребою систематичного аналізу та вдосконалення роботи за ринкових відносин, переходу до самоокупності, самофінансування, потребою в поліпшенні використання фінансових ресурсів, а також пошуком резервів зміцнення фінансової стабільності підприємства. Також варто зазначити, що кожне підприємство повинно самостійно визначати набір показників, який би комплексно оцінював фінансовий стан підприємства як з погляду ризиків, так і ефективності діяльності. Проведений аналіз також дозволяє зробити висновок про те, що в умовах сучасних ринкових відносин діагностика фінансового стану є особливо необхідною, і повинна бути спрямована на подальший економічний і соціальний розвиток підприємств, зміцнення їх фінансового стану, підвищення ефективності використання господарського потенціалу. Застосування підприємствами діагностичних процедур дозволить оцінювати не лише наслідки прийняття поточних і стратегічних рішень, але й визначати можливі перспективи його розвитку. Вчасно й правильно проведена діагностика фінансового стану дозволить підприємству запобігти кризового стану та зможе попередити банкрутство.

Список літератури: 1. Фінанси підприємств: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / Ярошевич Н.Б. – Київ, 2012. 2. Оцінка фінансового стану підприємства / В. Прокопшак / – Львівська

державна фінансова академія, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Visnyk-Lvivskogo-Nats-agrar-univer/Zem/2009/files/09pvcboe.pdf> 3. Система бюджетного управління фінансовою діяльністю корпорації та її удосконалення / Дзензерський Д.В. / Економічний вісник НГУ 2011 №3. 4. Оборська С.В. Концептуальні засади формування системи антикризового управління промисловим підприємством / С.В. Оборська // Пробл. економіки та упр. : Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2008. – № 628. 5. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : моногр. / О.О. Терещенко. – Київ : КНЕУ, 2004. 6. Матвійчук. А. В. Діагностика фінансового стану підприємства із застосуванням інструментарію нечіткої логіки / А. В. Матвійчук, О. А. Сметанюк // Фінанси України. – 2009. – №12. 7. Методи і моделі фінансового аналізу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ahd.vlynko.com/29st.htm> 8. Фінанси підприємств. А. М. Поддер'югін. Частина 2. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/27/10/>

Bibliography (transliterated): 1. *Finansi pidpriemstv: Navch. posib. Rekomendovano MON / Jaroshevich N.B. – Kiyv, 2012.* 2. *Ocinka finansovogo stanu pidpriemstva / V. Prokopishak / – Lvivs'ka derzhavna finansova akademija, [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Visnyk-Lvivskogo-Nats-agrar-univer/Zem/2009/files/09pvcboe.pdf>* 3. *Sistema bjudzhetnogo upravlinnja finansovuju dijalnistju korporacii ta ii udoskonalennja / Dzenzers'kij D.V. / Ekonomichnij visnik NGU 2011 №3.* 4. *Obors'ka S.V. Konceptual'ni zasadi formuvannja sistemi antikrizovogo upravlinnja promislivim pidpriemstvom / S.V. Obors'ka // Probl. ekonomiki ta upr. : Visn. Nac. un-tu «Lviv.Politehnika». – 2008. – № 628.* 5. *Tereshhenko O.O. Antikrizove finansove upravlinnja na pidpriemstvi : monogr. / O.O. Tereshhenko. – Kiyv : KNEU, 2004.* 6. *Matvijchuk. A. V. Diagnostika finansovogo stanu pidpriemstva iz zastosuvannjam instrumentariju nechitkoj logiki / A. V. Matvijchuk, O. A. Smetanjuk // Finansi Ukraini. – 2009. – № 12.* 7. *Metodi i modeli finansovogo analizu [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://ahd.vlynko.com/29st.htm>* 8. *Finansi pidpriemstv. A. M. Podder'ogin. Chastina 2. [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/27/10/>*

Надійшла (received) 08.06.2015

Мелень Олена Валентинівна – доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри економічного аналізу та обліку; м. Харків; тел.: (050)30-11-575; e-mail: olena.melen@gmail.com.

Melen Olena - Docent, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Associate Professor at the Department of economic analysis and accounting; tel.: (050)30-11-575; e-mail: olena.melen@gmail.com.

Торяник Юрій Олександрович – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студент; м. Харків; тел.: (067)27-29-199; e-mail: yura.torjanyk@gmail.com.

Torjanyk Yurii - National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", student; Kharkiv; tel.: (067)27-29-199; e-mail: yura.torjanyk@gmail.com.